

Усташки злочини почињени у Козарској Дубици од 18. до 20. септембра 1944. године

Мирко Димић

Виши кустос,
ЈУ СП Доња Градина
mirkodimic@jusp-donjagradina.org

Стручни рад

УДК 341.322.5(497.15Козарска Дубица)»1944»

COBISS.RS-ID 143166721

DOI 10.7251/TOP2511145D

Апстракт: У септембру 1944. године усташе су починиле више масовних злочина који су у раду поменути. Рад има за циљ помињање тих злочина као дијела веће цјелине, док је циљ истраживања злочини који су почињени 18. и 19. септембра 1944. године у Босанској и Хрватској Дубици. Наведени злочини имали су вид одмазде због усташких губитака у борби са партизанима али и масовна убиства људи који су сарађивали са партизанским покретом. Овај злочин документован је од стране њемачке обавјештајне службе у којем се наводе поједина имена жртава, док се за већину убијених Срба користи број. Овакви документи су ријетки, поготово када се односе на навођење имена жртава злочина. Углавном се наводе уопштени бројеви или процјене броја убијених. Циљ рада је да обједини све што је о овом злочину објављено и да га стави у контекст планских злочина усташа из тзв. сигурносног појаса око Концентрационог логора Јасеновац према православним Србима.

Кључне ријечи: Срби, Дубица, Јасеновац, усташе, злочини.

Ратна 1944. година на подручју Козарске Дубице¹ имала је за посљедицу масовно страдање цивилног становништва. Злочини које су починиле усташке јединице из Јасеновца погодили су подручје које је гравитирало Концентрационом логору Јасеновац. Усташе

¹ Назив Босанска Дубица био је у употреби све до 1993. године, када је промијењен у Козарска Дубица.

су приступиле системском уништењу преосталог српског живља. У раду ћемо спорадично поменути села погођена овим злочинима.

У извјештају котарске области Босанска Дубица из јуна 1944. године наводи се да је само ужи дио града под контролом НДХ, док је територија читавог котара под контролом партизана.²

Напад на Босанску Дубицу који су извеле партизанске јединице у ноћи 21/22. јула 1944. године показао је да су војне снаге НДХ све више слабиле. Иако извјештаји дају различите бројеве о страдалима, партизанске снаге су успјеле да заузму град који су усташке јединице повратиле након доласка помоћи из Јасеновца.³

Усташки напад је за посљедицу имао покретање читавог низа акција како би се стабилизовало ово подручје, од проналажења доушника у својим редовима до масовних убистава и депортације српског становништва које је преостало да живи у усташком сигурносном појасу око Концентрационог логора Јасеновац.

Љубо Милош у свом исказу наводи да је током 1944. године на подручју Новске дигнут читав низ села те наводи села Рајић, Рожданик, Јазовица, Пакленица, Воћарица, Субоцки град.⁴

Партизанске јединице су ослободиле град Приједор са околином 7. септембра 1944. године. Било је то друго и посљедње ослобођење града у Другом свјетском рату. Територија коју су партизани контролисали простира се од линије Босанско Грахово — Гламоч — Доњи Вакуф на југу до Саве на сјеверу односно до комплекса јасеновачких логора на сјеверу.⁵

2 ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената, регистратор 1/20, фасцикла 8, документ 73.

3 Марко Јанковић, *Дубички 20. вијек*, Бања Лука 2018, 78—79.

4 ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената, регистратор 1/18, фасцикла 5, документ 1.

5 Славко Комарица Славко Одић, *Зашто Јасеновац није ослобођен*, Београд 2005, стр 212.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Broj: Taj. 90/44

KOTARSKA OBLAST BOS. DUBICA
Bos. Dubica, 1. lipnja 1944. g.

Predmet: Tjedno izvješće o obćem
stanju - dostavlja se.

ЈУСП ДОЊА ГРАДИНА

REG.	FASCI.	DOK.
1/20	8	73

ŽUPSKOJ REDARSTVENOJ OBLASTI
VELIKOJ ŽUPI LIVAC-ZAPOLJE

53/20-2
196
Nova Gradiška

Prema postojećim naredjenjima natpisa a po prikupljenim podatcima dostavlja se tjedno izvješće o obćem stanju na području ove kotarske oblasti.

I.

JAVNA SIGURNOST

Javna sigurnost na području ovoga kotara je ugrožena s obzirom, da se van mjesta Bos. Dubica ne može, jer partizani drže u svojim rukama ostalo područje ove oblasti, te je bez više oružane snage izlaz na teren uobće nemoguć.

U posljednjih osam dana nije bilo nikakvih napada od strane partizana na mjesto Bos. Dubica.

II.

POLITIČKI DOGAĐAJI I RAZPOLOŽENJE NARODA

Razpoloženje muslimanskog i katoličkog pučanstva prema N. D. H. na području ovoga kotara je dobro, međusobni odnosi su dobri i na povoljnoj visini, te ne dolazi ni do kakvih međusobnih trvenja. Pravoslavnog pučanstva je veoma mali broj u samom mjestu Bos. Dubica ali okolica Bos. Dubice tj. sela ovoga kotara su nastanjena samo sa pravoslavnim pučanstvom koji su pod upravom partizana.

III.

DJELOVANJE ČETNIKA I PARTIZANA

Komunističko partizanska djelatnost na području ovoga kotara tj. u selima ovoga kotara je neznatna. Jedino je primjećeno odnosno po izjavama pojedinih osoba koje slučajno izbjegnju iz roštva, da partizana u šumi Kozari i Prosari - područje ovoga kotara - ima mnogo, ali se ne usudjuju napasti mjesto Bos. Dubicu, zbog jake posade i Ustaškog obranbenog združa iz Jasenovca - od kojega se nalazi čitava IV. bojna u Bos. Dubici na bunkerima.

Četničkin bandi na području ovoga kotara nema, te akcija bivše Jugoslavenske vlade nije primjećena.

IV.

VJERA I MORAL

Vjersko i moralno stanje na području mjesta Bos. Dubica je na visokom stupnju.

ZARAZNE BOLESTI

У другој половини септембра отпочела је 2. бањалучка операција или покушај ослобађања града Бањалучке 18—28. септембра 1944. године. Док су борбе трајале отпочела је ликвидација логора у Старој Градишци 21. септембра 1944. године. Јасеновачки логораш Јакица Финци свједочи о посљедњем дану у логору Стара Градишка: „...У мјесецу септембру почела је ликвидација логора Ст. Градишка. На дан 21. IX 1944. одвели су око двије стотине Срба и ликвидирали их, вјероватно у Кули. Сутрадан су опет одвели двије стотине Срба и ликвидирали их, вјероватно у Кули. Сутрадан су опет одвели двије стотине Срба. На 23. IX усташе су наредиле да се изброје сви заточеници Хрвати, муслимани и Јевреји те да се спреме за пут, а преостали Срби су одведени у Кулу и ондје убијени. Како смо се спремали, кренули смо пјешице за Јасеновац уз Саву. Путем су нас тјерали и гукли толико, да смо скоро сви побацали ствари. Сваког, који није могао да иде, убили су на путу. На пут је кренуло око седам стотина заточеника, а погинуло је око двјеста.“⁶

У овом периоду припадници првог Здруга усташке одбране починили су масовне злочине у селима Бобовац, Црквени Бок и Стрмен. У овој акцији ухапшено је око 300 становника и депортовано у јасеновачке логоре, а 46 је убијено у самим селима.⁷

Читав низ села у Лијевчу пољу страдао је од стране усташа, а посебно села у којима су убијени становници српске националности: Мрчевци (100), Косјерево (14), Маглајани (120), Петошевци (131), Лакташи (46), Јакуповци (49), десетине у селима Ламинци, Сеферовци, Вакуф. Из Лијевча је преко 600 људи отјерано у логоре.⁸

Ликвидација логораша у Концентрационом логору Јасеновац, група на челу са др Милом Бошковићем 22. септембра 1944. године је повезана са убиствима у Босанској и Хрватској Дубици 18/20. септембра 1944. године.

Наредни злочин усташе су починиле 30. септембра 1944. године, а предводио их је Жарко Марко. Том приликом убијено је 16 лица из Дубице.⁹

6 *Sećanja Jevreja na logor Jasenovac*, Beograd 1972, 194.

7 Марко Ручнов, *Зашићо Јасеновац*, Доња Градина 2022. (Сулић Никола је дан од усташа који је учествовао у овим злочинима), 426.

8 Историја Босанске Градишке и њене околине од најстаријих времена до 1985. године (Душан Лукач, *Босанска Градишка и околина у Друјом свјетском рају*, Градишка 2008, стр. 484).

9 М. Ручнов, *н. г.*, Жарко Марко, 157.

Октобар 1944. године обиљежила су убиства српске дјеце удомљене у поједине хрватске и муслиманске породице након козарске офанзиве. Један од ових починиоца био је усташа Антун Криваја. Према свједочанству Марије и Нике Удића, убијено је 23 малишана.¹⁰

Злочину о коме се пише у раду претходила су усташка хапшења људи који су сарађивали са партизанским покретом. Хапшење Бахрије Шерић¹¹, општинске службенице која је сарађивала са партизанским покретом, 18. августа 1944. године, и њено депортовање у Концентрациони логор Јасеновац, наговијестило је усташке акције.¹² На основу извјештаја Земаљске комисије из 1946. године, у септембру 1944. године усташе из Јасеноваца сазнале су за планове појединих логораша за бијег као и за сарадњу са партизанима. Ово је довело до формирања усташких судова, за које се није тачно знало зашто су формирани када су стотине хиљада људи убијене без икаквог основаног разлога.¹³

Др Арнолд Шен, јасеновачки логораш, у свом исказу пред Земаљском комисијом наводи да је 19. септембра 1944. године одведен у Концентрациони логор Јасеновац и да је његова супруга 22. септембра одведена пред јасеновачког крвника Јосипа Јоју Судара. Др Шен наводи да је у току тих септембарских дана Судар заједно са другим усташама са Дубичких кречана поубијао око 150 преосталих Срба, жена и дјеце у Хрватској и Босанској Дубици. Убијени су клањем и након тога бацани у ријеку Уну или у пећ кречане. Помиње и имена усташа који су били на Дубичким кречанама, а који су њему познати: Марко Жарко, Бено, Марко Мајсторовић, Ивица Сигмундовић, Васиљ Станиша, Илија Сабљић, Мајић, Јоја Су-

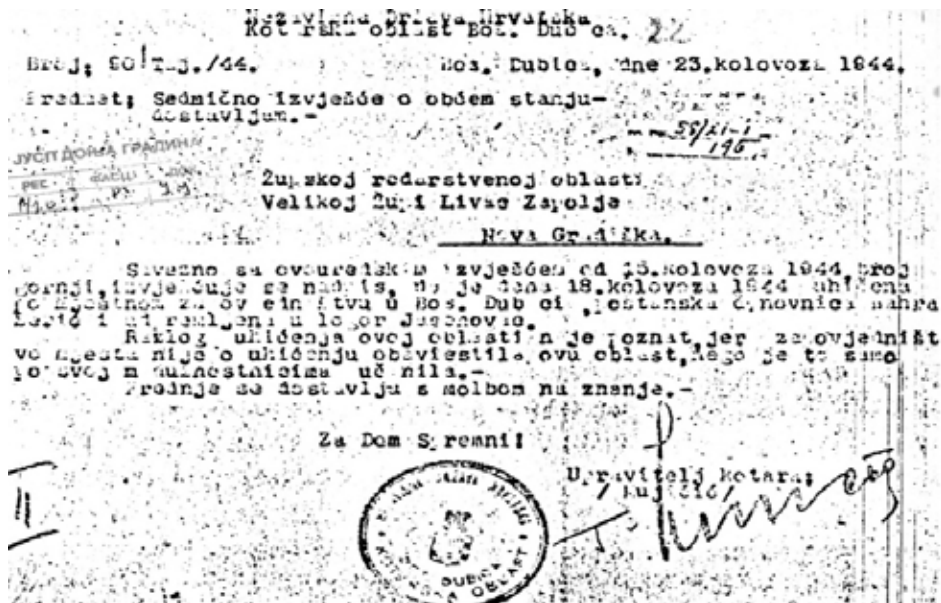
10 М. Ручнов, *н .g.*, Криваја Антун, 224.

11 Бахрија Шерић рођена је 1922. године у Босанској Дубици у познатој муслиманској породици Шерића. Имала је два брата, Фадила и Смаила Шерића, оба припадника НОБ-а. Објављена је и фотографија страдале Бахрије. Osman Zubović, *Dubička svitanja. Sjećanje na događaje iz NOR-a 1941–1945*, Zemun 2005, 165.

12 Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941–1945*, Bosanska Dubica 1984, str. 255.

13 Zemałjska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, *Zločin u logoru Jasenovac*, Zagreb 1946, Јавна установа „Спомен-подручје Доња Градина“ 2013, 64.

дар, Омер Хајдаровић, Павличевић, Драгутин Гаце, Десковић, Анте Зринушић, Др Коморски, Шиме Цвитановић.¹⁴

ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената, рег. 1/20, фас. 8, док. 77

Злочини су почињени у периоду од 18. до 20. септембра 1944. године у Хрватској и Босанској Дубици. Извјештај о усташким злочинима написао је официр при њемачкој обавјештајној служби АБВЕР.¹⁵

У Хрватској Дубици 18/19. септембра 1944. године убијени су у Дубичким кречанама:

1. Гина Бакић, трговац из Босанске Дубице, стара 39 година.
2. Љубица Боровић, учитељица, стара 63 године.
3. Душко Радивојевић, домобрански капетан, стар 38 година.
4. Мајка домобранског капетана, стара 70 година.
5. Око 50 сељака из околине Босанске Дубице.

Сви православне вјере.

14 Dejan Motl, Đorđe Mihovilović, *Zaboravljeni. Knjiga o posljednjim jasenovačkim logorašima*, Donja Gradina 2015, 562—564.

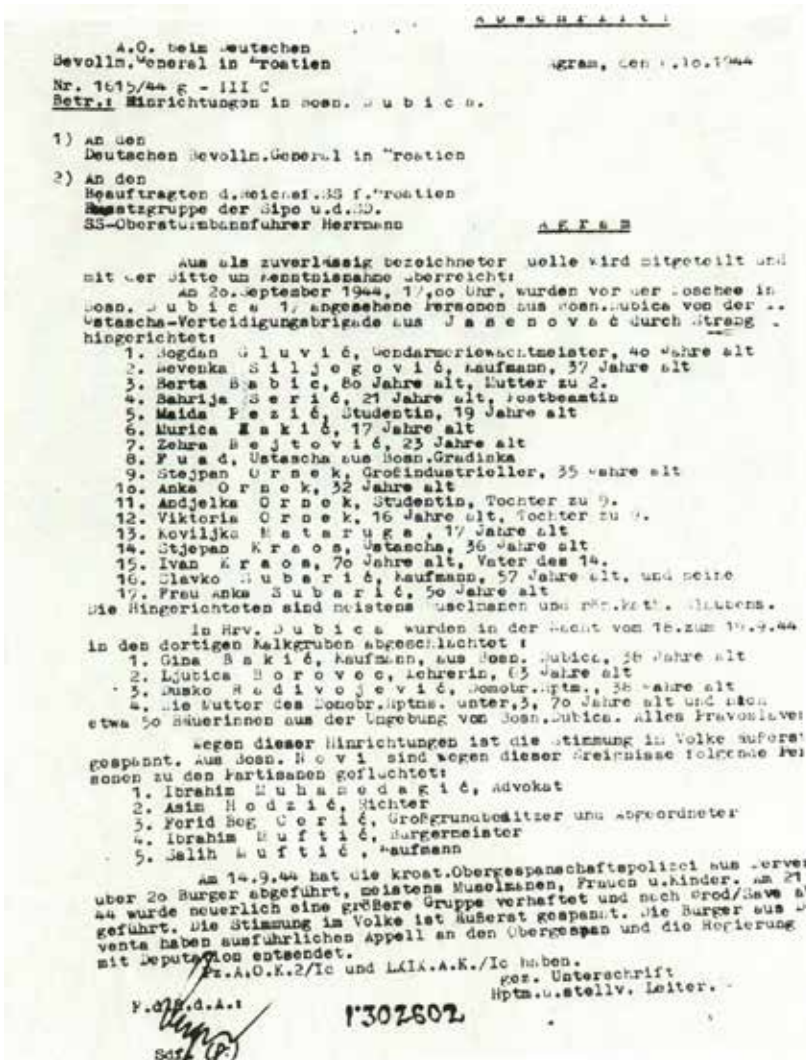
15 ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената

У Босанској Дубици 20. септембра у 17.00 часова пред џамијом објешено је 17 грађана:

1. Богдан Глувић, жандармеријски наредник, стар 40 година
2. Невенка Шиљековић, трговкиња, стара 37 година
3. Берта Бабић, мајка личности под 2, стара 80 година
4. Бахрија Шерић, стара 21 годину, поштанска чиновница
5. Мајда Пезић, студенткиња, стара 19 година
6. Муриса Јахић, стара 17 година
7. Зехра Бејтовић, стара 23 године
8. Фуад, усташа из Босанске Градишке
9. Стјепан Орнек, велеиндустријалац, стар 35 година
10. Анка Оренк, стара 32 године
11. Анђелка Орнек, студенткиња, ћерка лица под 9
12. Викторија Орнек, стара 16 година, ћерка лица под 9
13. Ковиљка Матаруга, стара 17 година
14. Стјепан Краос, усташа, стар 36 година
15. Иван Краос, стар 70 година, отац лица под 14
16. Славко Шубарић, стар 57 година, и његова жена
17. Анка Шубарић, стара 50 година.

Један од комаданата логора и познати јасеновачки злочинац Мирослав Мајсторовић Филиповић на саслушању 29. јуна 1945. године изјавио је следеће: „У 1944. г. у мјесецу рујну (септембар) био сам члан преког покретног суда у Јасеновцу, а чланови су били Матија Јосип усташки сатник Милковић Мартин усташки надпоручник Личанин Динко Шакић усташки надпоручник из Бос. Брода. Ми нисмо судили него само потписивали осуде. Осуде је израђивао и нама давао на потпис Др. Прпић Миховил, шеф правосудног одијела за подручје Јасеновац. Тако сам потписао смртну осуду Јурчев Марину усташком сатнику љекару и његовој жени Марији, Белушић Винку, усташком надпоручнику, Јанковић Жарку, електричару из Пакраца, Рукавина Фрањи бившем финанси. Ове смртне осуде донесене су наводно ради везе коју су имали с партизанима. Исто тако сам потписао смртне осуде цивилима из Дубице, мислим 17-орици, а који су били оптужени ради везе с партизанима. Ових 17 објешено је у Дубици. Напокон потписао сам као члан преког суда 8 смртних

осуда у Новској железничарима, те су и ови објешени. Сва ова вјешања извршена су у један дан...“¹⁶

Документ АБВЕР-а на њемачком језику, ЈУСП
Доња Градина, Збирка докумената

4. Сулејманбег Церић (стар 60 година), умро у затвору.
5. Нечитко из Приједора (стар 44 године), сада у Њемачкој.
6. Густо Мајер (стар 35 година), у Бањалуци у затвору.
7. Идриз Бејатовић (стар 32 године), звани Балага.
8. Петар Маџар (стар 38 стар), погинуо у борбама.

Ово је један од ријетких злочина за који имамо документ, а да се односи на подручје општине Козарска Дубица, и који наводи имена и презимена жртва иако за 50 убијених немамо тај податак. Оно што у раду аутор није могао пронаћи јесу имена убијене групе српских сељака из околине Козарске Дубице. На основу увида у попис страдалих, који је објавио Душан Самарџија,¹⁸ ријетко која жртва као годину страдања има 1944. годину. Да ли су пописани под годином 1942. или се не налазе на списку, можемо само претпостављати. Једини документ који више говори о страдалим у Дубичким кречанама је документ Удружења бораца из Босанске Дубице из 1957. године који потписује Срето Буква, али за сва имена се наводи као година страдања 1942. година.¹⁹

Закључак

Злочин који су починили припадници усташке одбране открива стварне намјере формирања ове јединице: истријебити све оно што није било у складу са усташком идеологијом. Већином су убијени православни Срби али су злочини почињени и над лицима хрватске и муслиманске националности, што само потврђује да су усташе и према припадницима свог народа поступали сурово ако нису били подршка НДХ.

---

¹⁸ D. Samardžija, *n.d.*, str. 275—568.

¹⁹ ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената, рег. 1/21, фас. 4, док. 8, Општински savez boraca Bosanska Dubica, број 62, 15. јул 1957. године.

*Споменик жртвама у Козарској Дубици, подигнут 1984.
године, фотографисао Мирко Димић 2019. године*

Извори и литература

Arhiv Bosne i Hercegovine,

ЈУСП Доња Градина, Збирка докумената.

Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Zločin u logoru Jasenovac, Zagreb 1946, Јавна уста-
нова „Спомен-подручје Доња Градина“ 2013.

Dejan Motl, Đorđe Mihovilović, *Zaboravljeni. Knjiga o posljednjim jasenovačkim logorašima*, Donja Gradina 2015.

- Марко Јанковић, *Дубички 20. вијек*, Бања Лука 2018.
- Osman Zubović, *Dubička svitanja. Sjećanje na događaje iz NOR-a 1941—1945*, Zemun 2005.
- Марко Ручнов, *Зашто Јасеновац*, Доња Градина 2022.
- Историја Босанске Градишке и њене околине од најстаријих времена до 1985. године, Градишка 2008.
- Dušan D. Samarđžija, *Bosansko-dubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941—1945*, Bosanska Dubica 1984.
- Славко Комарица, Славко Одић, *Зашто Јасеновац није ослобођен*, Београд 2005.
- Sećanja Jevreja na logor Jasenovac*, Beograd 1972.

Conclusion

The crime committed by members of the Ustasha Defense reveals the true intentions behind the formation of this unit: to exterminate everything that was not in accordance with the Ustasha ideology. Most of the victims were Orthodox Serbs, but crimes were, also, committed against persons of Croatian and Muslim ethnic background, which only confirms that the Ustasha treated members of their own people cruelly if they did not support the NDH.